

Eliza Lubojańska

"Gość Niedzielny" : charakterystyka dodatków do czasopisma w latach 1923-1939

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (28-29), 149-165

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELIZA LUBOJAŃSKA¹

GOŚĆ NIEDZIELNY – CHARAKTERYSTYKA DODATKÓW DO CZASOPISMA W LATACH 1923-1939

1. Ogólna charakterystyka

Tygodnik katolicki „Gość Niedzielny” jako organ Kurii Diecezjalnej w Katowicach, ukazuje się od 9 września 1923 roku z inicjatywy ks. Augusta Hlonda. Od początku na łamach pisma zamieszczano materiały religijne, dotyczące funkcjonowania administracji apostołskiej Górnego Śląska oraz refleksje moralno-społeczne. W latach 30-tych magazyn zróżnicował się tematycznie, poszerzając przy tym krąg odbiorców dzięki powstałemu dodatkowi tematycznym

Charakterystyczną cechą popularnych czasopism diecezjalnych było zamieszczanie dodatków tematycznych przeznaczonych dla określonych kategorii użytkowników lub o specjalnej tematyce. Nie można zapominać również o ogromnej roli, jaką odgrywały dodatki do czasopism śląskich w XIX i XX wieku. Maria Przywecka-Samecka i Jan Reiter notują w *Bibliografii polskich czasopism śląskich* 1003 pozycje czasopism, z czego 216 pozycji stanowią dodatki, czyli 1/5 wszystkich tytułów objętych bibliografią².

Szczególną rolę na Śląsku odegrały dodatki dla dzieci, powoływane często przy czasopismach dla dorosłych, prezentujących często diametralnie odmienne programy polityczne. Miały one za zadanie

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytet Śląski.

² Radajewski, Jerzy (1965). O dodatkach do czasopism śląskich od końca XIX wieku do roku 1939. Szkic informacyjny. *Zaranie Śląskie* z. 4, s. 881.

wychowanie młodego pokolenia Ślązaków w duchu polskości poprzez naukę języka polskiego³.

Dzięki zapobiegliwości ks. Alojzego Siemienika „Gość Niedzielny” zorganizował cztery dodatki ukazujące się w większości co dwa tygodnie. Należały do nich:

„Mały Gość Niedzielny” (1926-1939)

„Młodzież Katolicka” (1926-1934)

„Dom i Szkoła” (1930-1934)⁴

„Front Katolicki” (1935-1939), powstał z połączenia dodatków

„Dom i Szkoła” i „Młodzież Katolicka”.

Oprócz tego istniały dodatki tematyczne:

„Apostoł Trzeźwości” (1927)

„Winnica Pańska” (1924-1926)

„Dla kobiet” (1939)

„Caritas” (1930-1932 ?)

„Wiadomości Parafialne” [Mysłowickie] (1929-1941)

2. „Mały Gość Niedzielny”

W trosce o młode pokolenie od 26 grudnia 1926 roku redakcja rozpoczęła wydawanie dwutygodniowego dodatku do „Gościa Niedzielnego” przeznaczonego dla dzieci⁵. Obok tytułu umieszczono podtytuł: „poświęconyariatwie śląskiej”, który, ze względu na poszerzenie kręgu odbiorców tygodnika uległ zmianie i od numeru 24 w 1928 roku i brzmiał: „poświęconyariatwie polskiej”. Pierwszy nr ukazał się z okazji Świąt Bożego Narodzenia. Objętość tygodnika wynosiła 8 stron, ale dopiero po złożeniu (czyli 4 strony formatu „Gościa Niedzielnego”⁶), zdarzały się także numery 4-stronicowe (nr 12,15,23 1928). Dodatek znajdował także swoich czytelników poza

3 Socha, Irena (1992). *Czasopisma dla dzieci i młodzieży na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku: zarys problematyki*. [W:] Pawłowiczowa, Maria red. (1992). *Książka polska na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku: zarys problematyki*. Katowice: Śląsk, s. 131-132.

⁴ W *Encyklopedii katolickiej* w t. 5 udzielono błędnej informacji, iż dodatek ten wychodził tylko w 1930 r.

⁵ Od 1939 roku dodatek wydawano jako tygodnik.

⁶ Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944 podaje wymiary 23 x 15 cm.

diecezją śląską i rozchodził się w 1934 roku w nakładzie 7400 egz. (poza diecezją), a rok wcześniej nakład wynosił 6000 egz.⁷.

Winieta tytułowa pisma przedstawiała się raczej skromnie, jednakże w porównaniu z pozostałymi dodatkami prezentowała się bardziej okazale i z czasem uległa stopniowym modyfikacjom. Umieszczono w niej informację o adresie redakcji, która mieściła się przy ulicy Warszawskiej 54 w Katowicach, a następnie Warszawskiej 58⁸, a także napis: *bezpłatny dodatek do „Gościa Niedzielnego”*. Oprócz tego podawano nr, kolejny rok ukazywania się pisma oraz miejscowość wraz z dokładną datą. Redaktorem okólnika był ks. Alfons Piotrowski⁹, odpowiedzialny także za dział ogłoszeń w tygodniku.

W pierwszym numerze zamieszczono artykuł wstępny od redakcji w formie listu do dzieci. Redakcja wyjaśniała w nim, że pojawienie się dodatku zawdzięczać powinny dzieci nowonarodzonemu Dzieciątku Jezus, które bardzo kocha dzieci. Jednocześnie redakcja zapewniała, że „Mały Gość” będzie uczył wielu pożytecznych rzeczy, będzie pisał o wszystkim co szlachetne, będzie zawierał ciekawe i zabawne opowieści, wierszyki i zagadki służące wy kierowaniu dzieci na zacnych i pobożnych ludzi, „którzy służyliby Bogu na chwałę, Ojczyźnie na pożytek, Rodzicom na pociechę”¹⁰. Zadaniem pisma było chrześcijańskie formowanie dziecięcych sumień, kształtowanie pozytywnych wzorców zachowań.

Redakcja od początku nastawiona była na utrzymywanie silnych więzi z czytelnikami, zachęcano dzieci do pisania listów do „Małego Gościa” o wszystkim co jest dla nich ważne i ciekawe i w kolejnych numerach zamieszczano wiele takich listów. Jednocześnie nie omieszkało wciągnąć dzieci w akcję propagandową na rzecz „Go-

⁷ *Gość Niedzielny* T. 1 1927-1953. L. Dz. VA II. Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach.

⁸ Czasami pisano ul. Piłsudskiego 58, co jednak nie zmienia miejsca redakcji.

⁹ Tak stwierdził ks. Jerzy Myszor, zob. Myszor, Jerzy (1999). *Historia diecezji katowickiej*. Katowice: Kuria Metropolitalna, s. 228.

Zygmunt Zieliński natomiast twierdził na podstawie własnych obserwacji, że redaktorem dodatku był ks. Alojzy Siemienik, zob. Zieliński, Zygmunt oprac. i red. (1981). *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918 – 1944*. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 175.

¹⁰ Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! (1926). *Mały Gość Niedzielny* nr 1, s. 2.

ścia Niedzielnego” prosząc o to, aby przypominali rodzicom o prenumeracie czasopisma na kolejny rok. Zachęcano najmłodszych, aby pytali znajomych, sąsiadów i krewnych czy abonują tygodnik, a jeśli nie to życzliwie ich do tego nakłaniały. Miejszem propagandy miała stać się szkoła: koleżanki, koledzy i nauczyciele. Na koniec wzywano dzieci do aktywnego udziału w redagowaniu czasopisma: „I wy kochane dzieci piszcie. Spełniacie przez to kochane dzieci, piękny czyn, a zarazem staniecie się w tak młodym wieku apostołami”¹¹.

Na łamach dodatku publikowano w głównej mierze artykuły o treści religijnej, których celem było wychowanie młodego czytelnika w duchu katolickim. Zamieszczano opowiadania z życia świętych: *Śladem Św. Franciszka z Assyżu* (1928 nr 12), *Błogosławiony Jan Sarkander* (1936 nr 6), *Św. Wincenty a Paulo* (1938 nr 21), *Z życia „Małej Świętej” Teresy od Dzieciątka Jezus* (1927 nr 16); powiastki przynoszące wzory chrześcijańskiego postępowania np. *Szlachetna zemsta* (1927 nr 16), *W ofiarnej służbie* (1933 nr 10), artykuły na temat świąt i uroczystości kościelnych *Najpiękniejszy dzień* (1935 nr 10), opowiadania, w tym także oparte na motywach biblijnych, bajki, poruszano także problematykę modlitwy, liturgii, misji. Bogato reprezentowany był dział literacki, w którym umieszczano wierszyki, np. *Świat i Stwórca* Marii Konopnickiej (1927 nr 16), *Z echem dzwonów wielkanocnych* autorstwa Marychny Bielskiej (1935 nr 8); *Pacholę na górze* ks. Konstantego Damrota (1935 nr 19); *Krzyż i słowik* (1936 nr 9); *Cud zimy* (1935 nr 3). Miesiącem szczególnie temu sprzyjającym był maj, np. *Królowa Maja* 1928 nr 11; *W majowy wieczór* 1934 nr 10). Zamieszczano także opowiadania, baśnie i legendy, fragmenty dzieł wybitnych pisarzy oraz biografie znanych osobistości. Tematyka historyczna była często podejmowana, drukowano artykuły historyczne, np. *Cud nad Wisłą* (1930 nr 20) i legendy - *Podanie o założeniu Warszawy* (1928 nr 7). W 1939 roku powstała nawet stała rubryka pt. *Z historii Polski*, w której A. Podlewski zamieszczał interesujące artykuły przedstawiające sylwetki polskich władców oraz traktujące o ważnych wydarzeniach w dziejach narodu polskiego, np. *Od Mieszka do Władysława Hermana* (1939 nr 11), *Władysław III Warneńczyk (1434-1444)* (1939 nr

¹¹ Tamże, s. 2.

28). Były one przeznaczone dla starszych dzieci. Ostatnia strona poświęcona była rozrywce, zamieszczano tutaj łamigłówki, ciekawostki, historyjki obrazkowe oraz dowcipy.

Szata graficzna początkowo była uboga, pojawiały się ilustracje na stronie tytułowej zajmujące ok. 1/2 strony, np. *Dobry Pasterz* (1927 nr 9), *Jezus z dziećmi* (1927 nr 5), *Najświętsze Serce Pana Jezusa* (1927 nr 13). Wewnątrz tekstu pojawiały się drobne ilustracje okolicznościowe lub tematyczne związane z danym tekstem oraz ozdobne ornamenty roślinne i wzory. W numerach świątecznych zamieszczano stylizowane ozdoby świąteczne lub całe kompozycje. Od numeru 14 z 1927 roku przestały się pojawiać ilustracje na stronie tytułowej, a w środku pozostały nieliczne małe rysunki. W roku 1929 praktycznie zrezygnowano z ilustracji, wyjątkowo pojawiały się maleńkie ptaszki, motylki lub aniołki. Sytuacja uległa znacznej poprawie dopiero w roku 1933, kiedy to pojawia się ponownie ilustracja na stronie tytułowej, winieta stała się bardziej ozdobna, używano farb różnorodnych kolorów, pojawiają się ilustracje propagandowe (1933 nr 4) przedstawiająca dziewczynkę czytającą *Małego Gościa*, pod ilustracją widnieje podpis: „wszystko idzie w kąt gdy *Mały Gość* przychodzi”; pojawiają się rysunki okolicznościowe wraz z tytułami np. *Na cześć Królowej nieba* (1933 nr 9), zdarzały się również reprodukcje obrazów *Chrystus Król* (1933 nr 15), *Zbiór owoców* (1933 nr 21). W numerze 15 z 1933 roku pojawia się na stronie tytułowej fotokopia przedstawiająca hiszpańskie dzieci w strojach ludowych, a nr 18 z tegoż roku zawiera fotografię chłopca w stroju górnika, nr 17 z 1934 roku ozdabia fotografia przedstawiająca dzieci murzyńskie, a dzieci chińskie znalazły się na okładce numeru 17 z 1936 roku. Czasami używano niebieskiej lub zielonej farby drukarskiej, głównie z okazji świąt. Ilustracje spełniały także funkcję kształtowania właściwych postaw, np. okładka numeru 23 z 1935 roku przedstawiająca modlące się dziecko wraz z podpisem: *Dobre dziecko modli się za zmarłych*. W roku 1936 daje się zauważyć pogorszenie jakości ilustracji i fotografii, były one mniejsze i niewyraźne. Od numeru 41 z dnia 8 października 1939 roku dodatek był dwujęzyczny, polsko-niemiecki¹².

¹² Dodatek ten był szeroko rozpowszechniany, znamienne, że komentarze na temat „Małego Gościa” pojawiały się w innych gazetach: *Dziennik Poranny* 1937 nr 68 z.

3. „Dom i Szkoła”

Pierwszy numer dodatku ukazał się w 1930 roku, tj. 19 stycznia wraz z 3 numerem „Gościa Niedzielnego”, kolejne numery zamieszczano z reguły co 2 tygodnie. Pismo to przeznaczone było przede wszystkim dla kobiet, których głównym zadaniem było wychowanie dzieci i prowadzenie domu oraz wspomaganie edukacji szkolnej. W artykule wstępnym redakcja wyjaśniała, że pojawienie się dodatku stało się możliwe dzięki podniesieniu prenumeraty „Gościa Niedzielnego”, choć było to życzeniem czytelników już znacznie wcześniej. W artykule tym znajdujemy informację, że dodatek będzie wychodził co 2 tygodnie w objętości 4 i 2 stron naprzemiennie¹³. Początkowo każdy numer posiadał odrębną paginację, jednak od początku 1933 roku stosowano zasadę ciągłej numeracji stron w obrębie roku.

Szata graficzna dodatku była bardzo skromna, nie zamieszczano w ogóle ilustracji. W winiecie umieszczony był jedynie tytuł oraz nr i rok ukazania się oraz kolejny rok ukazywania się, od 20 numeru z 1931 roku zamieszczano dokładną datę. Pismo drukowano w układzie dwuszpaltowym stosując ujednolicone kroje czcionek. Dodatek od samego początku zyskał szereg współpracowniczek: „dobrych wychowawczyń, nauczycielek i gospodyń” oraz lekarza¹⁴. Poruszana tematyka koncentrowała się wokół zagadnień wychowania dzieci, troski o ich zdrowie i odpowiednie odżywianie, prowadzenia domu i kuchni, hodowli drobiu oraz uprawy warzyw i kwiatów w ogrodzie. „Jednym słowem, będziemy pisali o wszystkim, co może zainteresować matkę i gospodynię”¹⁵ wyjaśniała redakcja, jednocześnie prosiła czytelniczki o wyrażenie własnych opinii i ży-

9 marca (ukazujący się w Warszawie) poddaje krytyce tematykę podejmowaną w dodatku. Pisano, że dodatek poświęcony jest niby działwie polskiej, a o Polsce się tam prawie nie mówi, dział rozrywkowy każe dziecku odgadywać różne pojęcia dla niego nieznanne. Poruszana problematyka nie jest przeznaczona dla dziecięcego odbiorcy: mówi się o „czerwonych katach w Hiszpanii, którzy codziennie tracą ofiary niewinne komunistyczne terroru”. Zob. *Gość Niedzielny* t. 1 1927-1953. L. Dz. VA II. Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach.

¹³ Na podstawie obserwacji stwierdzono, że dodatek posiadał 4 s. objętości, jedynie nr 9 (1930) zawierał 2 s., natomiast objętość numeru 26 z 1933 r. wynosiła 8 s., w tym reklamy zajmowały 4 s.

¹⁴ *Dom i Szkoła* nr 1, s. 1.

¹⁵ Tamże, s. 1.

czeń, tak aby dodatek przyniósł jak najwięcej pożytku. W każdym numerze dawano na wstępie artykuł zasadniczy, najczęściej z dziedziny wychowania, dalej zamieszczano życiorysy świętej albo rys charakterystyczny z życia zasłużonych kobiet.

Najwięcej miejsca dodatek poświęcał kwestii wychowania dzieci i szkolnictwu. Artykuły temu poświęcone pisali m. in.: Maria Brownsfordówna - *O religijnem wychowaniu dzieci* (1930 nr 1), *O wyrobieniu cnót u dzieci* (1930 nr 4); Stanisława Siemińska - *O wychowaniu* (1931 nr 10), *Matka i dziecię* (1930 nr 18); ks. Grim¹⁶ - *Praktyczne wskazówki o wychowaniu dzieci* (1930 nr 19); Teodora Kropidłowska - *Rola matki* (1930 nr 12); osoba kryjąca się pod pseudonimem F. Ecc. - *O wychowaniu słów ważnych kilka* (1930 nr 7); Ks. Franciszek Dobrowolski - *Skrupulatność i zapobieganie jej przez wychowanie* (1930 nr 6); ks. A. Szymański - *Walka o szkołę* (1930 nr 5). Autorką większości artykułów zasadniczych w roku 1933 była osoba o pseudonimie M. S., która napisała m. in.: *Targanie duszy młodzieży* (nr 8), *Rodzice katolicyczni czuwają* (nr 9), *A my będziemy łupić* (nr 11), *Odślonięte oblicza* (nr 13), *Czy początek wyludnienia* (nr 16), *Ku odrodzeniu wychowania* (nr 25) i wiele innych. Na drugiej stronie znajdowały się artykuły dotyczące zdrowia: *Jak ochronić wzrok* (1930 nr 9); *O witaminach* (1930 nr 3); *Mleczne zęby u dzieci* (1930 nr 8). W 1933 roku zaistniała już rubryka pt.: „Dbajmy o zdrowie”, gdzie zazwyczaj w cyklach zamieszczano artykuły przybliżające czytelnikom różne choroby np. *Walka z gruźlicą* – w 27 częściach; *Najpospolitsze choroby zakaźne wieku dziecięcego* Władysława Sierosławskiego oraz jednorazowo dotyczące higieny: *Pielegnujmy włosy* (1934 nr 23); *Czystość i porządek to nasi przyjaciele* (1933 nr 23). W dodatku nie brakowało również uwag dotyczących praktycznych zajęć domowych: *Kilka uwag o praniu* (1930 nr 9); *Oszczędne gotowanie* (1932 nr 2); *Jak ubierać choinkę* (1931 nr 26); *Nauczmy się dobrze palić w piecu* (1934 nr 21); *Suszenie i wieszanie bielizny* (1931 nr 12) i wiele innych ciekawostek.

Oprócz wychowania dodatek wiele miejsca poświęcał pielęgnacji niemowląt i zagadnieniu macierzyństwa np. *Zadania macierzyństwa*

¹⁶ Prawdopodobnie ks. Emanuel Grim (1883-1950) poeta, działacz społeczno polityczny i narodowy, autor 140 utworów lirycznych, koncentrował się wokół historycznych postaci śląskich.

(1930 nr 13-16) autorstwa Marii Czeskiej-Mączyńskiej; *Karmienie niemowlęcia* (1930 nr 4); *Odżywianie niemowląt systemem Pirqueta* (1930 nr 5); *Wychowanie niemowląt wymaga przede wszystkim zastanawiania* (1930 nr 15).

Większość numerów zaopatrzona była w krótkie notki hagiograficzne, będące fragmentami żywotów lub innych utworów, przedstawiające sylwetki świętych, matki sławnych świętych oraz dostojników Kościoła. *Wyznania* autorstwa św. Augustyna posłużyły do zaprezentowania osoby św. Moniki – jego matki (1930 nr 8), przedstawiono sylwetkę matki biskupa Kettlera (1930 nr 4), św. Brygidy (1931 nr 7), św. Jadwigi królowej (1930 nr 13) oraz matkę św. Terezy od Dzieciątka Jezus (1930 nr 16), rodziców św. Franciszka Salezego (1930 nr 3) i wiele innych zacnych osobistości.

Na łamach dodatku nie zabrakło także utworów literackich. Od numeru 3 w 1930 roku rozpoczęto druk powieści broszurowej Marii Czeskiej-Mączyńskiej *Otworzyło się okno na świat*, zamieszczany w każdym kolejnym numerze, aż do numeru 15 z 1931 roku, można ją było złożyć na końcu w całość. W piśmie drukowano sporadycznie także wierszyki religijne: *Na różaniec* (1931 nr 21) oraz *O świecie* (1930 nr 13) Teodory Kropidłowskiej.

Dodatek nie posiadał wielu działów, na ostatniej lub przedostatniej stronie w większości numerów znajdowała się rubryka „Porady praktyczne”, w której umieszczano pożyteczne wskazówki dla gospodyń np. jak przyrządzać konfitury, jak wywabiać trudne plamy, podawano przepisy kulinarne, sposoby czyszczenia i odnawiania sprzętu domowego, jak zabezpieczyć drób w czasie mrozu, jak opiekować się chorymi i udzielać pierwszej pomocy i dużo innych rozmaitości. Wiele z tych rad dzisiejszemu czytelnikowi może wydać się zabawnymi anegdotami, np. porada dotycząca rażonego piorunem, w której przestrzega się przed zakopywaniem rażonego w ziemię, gdyż nie wyciągnie się w ten sposób pioruna z ciała lecz świetnie można wyciągnąć dusze z rażonych. W rubryce „Do rodziców i opiekunów młodzieży” drukowano m. in. cykl notek *O wyborze zawodu*, zamieszczonych w roczniku 4. z 1933 roku, gdzie w można było zapoznać się szczegółowo z zasadami kształcenia zawodowego w różnych branżach. W roku 1932 na ostatniej stronie znajdowała się rubryka „Z życia organizacyjnego”, która następnie zmieniła nazwę – „Z ruchu Towarzystw Mężów Katolickich na Śląsku”, gdzie za-

mieszczano komunikaty Towarzystwa. W 1933 roku na ostatniej stronie pojawiła się natomiast rubryka „Z ruchu Towarzystw Mężów Katolickich diecezji śląskiej”, mająca charakter informacyjno-sprawozdawczy, przeznaczona dla członków ruchu. Bardzo interesującą dla kobiet była rubryka „Zawodowa praca kobiet” dotycząca zagadnień socjalnych, prawa pracy, dostarczająca informacji o organizowanych kursach oraz działalności stowarzyszeń kobiet katolickich. Czasami na łamach dodatku gościła rubryka „Różne”, gdzie zamieszczano ciekawostki, rozmaitości, a także przybliżano naukę społeczną Kościoła.

W piśmie nie zabrakło wskazówek praktycznych podnoszących poziom kultury życia codziennego, między innymi poświęconych hodowli zwierząt i uprawie roślin: *Kwiaty* (1930 nr 7), *Pomidory* (1930 nr 14), *O roślinach pokojowych* (1932 nr 8). W rubryce pt. „Kącik rolniczy” zamieszczano uwagi na temat hodowli drobiu, przechowywania jarzyn zimą, żywienia królików, zbioru ziemniaków, chowu drobiu i inne.

Nierzadko między artykułami umieszczano hasła reklamowe, propagandowe lub umoralniające typu: „Kup sobie kalendarz Ligi Katolickiej” (1930 nr 24); „Matko! Pamiętaj, że twoim obowiązkiem jest w dniu wyborów z kartką wyborczą w ręku bronić świętości małżeństwa...” (1930 nr 20).

Dodatek przestał się ukazywać z końcem 1934 roku, choć w ostatnim numerze nie podano żadnych informacji na ten temat. W kolejnym roku doszło do połączenia dodatków „Dom i Szkoła” i „Młodzież Katolicka” pod wspólnym tytułem „Front Katolicki”.

4. „Młodzież Katolicka”

Pojawienie się nowego dodatku zawdzięczać należy ks. Janowi Tomali, był on zarówno inicjatorem jak i redaktorem pisma, wybitnym organizatorem katolickiego ruchu młodzieżowego i sportowego¹⁷. Pierwszy numer dwutygodnika ukazał się 3 października 1926 roku. W winiecie obok tytułu znajdował się podtytuł: „dwutygodnik dla katolickiej młodzieży pozaszkolnej” wraz z uwagą *bezpłatny*

¹⁷ Ks. Jan Tomala w latach 1923-1928 pełnił funkcję Generalnego Sekretarza Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej Męskiej, współtwórca prężnego centrum SMP na terenie Królewskiej Huty.

dodatek do „Gościa Niedzielnego”. Winieta pisma, podobnie jak pozostałych dodatków przedstawiała się raczej skromnie, jednak charakterystyczne było dla niej uleganie wielokrotnym przemianom, szczególnie w kwestii doboru czcionek, które przybrały z czasem charakter pisma gotyckiego. Objętość natomiast była raczej stała i wynosiła 4 strony formatu 30 x 22,5 cm¹⁸, wyjątek stanowi rocznik 1927, kiedy to objętość uległa podwojeniu, jednakże format był mniejszy i wynosił 15 x 21,5 cm. Redakcja pisma, podobnie jak innych dodatków mieściła się przy ul. Warszawskiej 54, a następnie Marszałka Piłsudskiego 58¹⁹.

W pierwszym numerze redakcja zwróciła się z odezwą do młodzieży, nawołując ją do aktywnego zaangażowania się w życie religijne i służby wobec Kościoła i ojczyzny. W artykule *W górę serca* przywołano wiersz Zygmunta Krasińskiego, którego celem było obudzić ducha męstwa wśród młodych i zachęcić do działania:

*„Niech was nigdy nie przestrasza
Że dziś podłość górą wszędzie,
Z wiary waszej wola wasza
Z woli waszej czyn wasz będzie”²⁰.*

Ks. Tomala krytykował młodzieży za brak odwagi potrzebnej do tego by bronić katolicyzmu, stowarzyszeniom zarzucał bierność, podczas gdy organizacje socjalistyczne aktywnie działają, nawoływał do uczestnictwa w Świącie Młodzieży.

W większości numerów znajdowały się stałe rubryki:

- „Z życia naszych okręgów”
- „Z życia naszych stowarzyszeń”
- „Doniesienia związku”
- „Kącik sportowy”

Zawierały one relacje z działalności stowarzyszeń w poszczególnych parafiach, informacje o zebraniach, doniesienia sekretarza, a czasem także surowe oceny, jeśli działalność stowarzyszeń w poszczególnych okręgach na to zasługiwała.

¹⁸ Dane podane na podstawie oprawionych numerów dodatku.

¹⁹ Była to ta sama ulica, która zmieniła tylko nazwę. zob. przypis 7.

²⁰ Tomala, Jan ks. (1926). *W górę serca. Młodzież Katolicka* nr 1, s. 2.

5. „Front Katolicki”

Pojawienie się nowego dodatku związane było z połączeniem się wyżej omówionych dodatków dwutygodniowych, tj. „Domu i Szkoły” i „Młodzieży Katolickiej”. Pierwszy nr scalonego pisma ukazał się 6 stycznia 1935 roku wraz z „Gościem Niedzielnym” jako tygodnik. Redakcję „Frontu”, będącego organem czterech zasadniczych organizacji Akcji Katolickiej objął początkowo ks. Bolesław Kominek²¹. W zamierzeniu twórców tytuł dodatku nawiązywał do charakteru organizacji, której był organem: „Akcję Katolicką często bowiem porównujemy z frontem, który tworzą katolicy wyrobieni, zdecydowani, odważni. Front winien być zwarty, jednolity i kierowany wykwalifikowanymi siłami.”²² Redakcja określała, że „Front” jest obrazem, a jednocześnie propagatorem ruchu, życia, pracy, hasła, dążeń i ideałów stowarzyszeń Akcji Katolickiej, symbolem wzrastania stowarzyszeń. W numerze 3 w tonie wojskowej propagandy rozwinięto wyrażenie „front katolicki”. Świat został porównany do terenu wojennego na którym ścierają się moce piekielne z mocami niebios, a front katolicki to wspólnota ludzi wierzących, walczących ze złem na świecie²³. Do głównych zadań pisma należało:

- pogłębienie, ujednoczenie i rozszerzenie pracy w Akcji Katolickiej;
- szerzenie wiary katolickiej i światopoglądu chrześcijańskiego w społeczeństwie;
- kształtowanie strony ideowej i organizacyjnej Akcji Katolickiej oraz rozwijanie działalności apostołstwa świeckich w diecezji;
- służenie szybkiemu i gruntownemu rozwojowi Akcji Katolickiej w diecezji;
- zadaniem tygodnika było także „dostosowywać czyn katolicki do wymagań i potrzeb Kościoła...”²⁴.

W obrębie roku dodatek posiadał ciągłą numerację stronic, numery stronic początkowo podawano w górnym rogu, a od 1936 nr 29

²¹ Gawor, Józef ks. (1975). Czasopisma diecezji katowickiej. *Nasza Przeszłość: studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce* t. 44, s. 149.

²² *Front Katolicki* 1935 nr 1, s. 1.

²³ *Front Katolicki* 1935 nr 3, s. 1.

²⁴ Tamże, s. 1.

w dolnym rogu. Krój czcionki tytułowej sprawiał dynamiczne wrażenie. Oprócz tytułu w winiecie umieszczony był dodatek, który początkowo nosił nazwę: „Organ Stowarzyszeń Akcji Katolickiej na Śląsku”, a od 1937 roku: *bezpłatny dodatek do „Gościa Niedzielnego”*²⁵. Od tego czasu zaprzestano podawać datę pod tytułem, a numeracja rocznika ponownie zaczyna się od numeru 1, brak jest oznaczenia lat podawano jedynie oznaczenie kolejnego numeru, wygląd winiety uległ nieznacznym zmianom. Od tego czasu dodatek wychodził nieregularnie, nie był już organem Akcji Katolickiej. Funkcję redaktora przejął wówczas ks. Alojzy Siemienik, a redaktora odpowiedzialnego Alfons Piotrowski. Ostatnie trzy roczniki poruszają problematykę walki z komunizmem, bolszewizmem – *Bolszewicy w własnym zwierciadle* (1937 nr 14) i ateizmem – *Aby snadź nie myślano żeś katolikiem...* (1938 nr 9), *Okrucieństwa komunistyczne w Hiszpanii* (1938 nr 25). Często zamieszczano hasła o wybitnym wydźwięku negatywnym np. „Biada tym, którzy uwierzyli komunistom!” (1937 nr 36), „Walcz z komunizmem – bo komunizm to twój wróg” (1937 nr 34). Na ostatniej stronie od 1937 roku drukowano antybolszewicki komiks *Przygody Wicka Buły w rajcu*, który cieszył się dużym zainteresowaniem wśród czytelników.

6. „Winnica Pańska”

Był to bezpłatny dodatek tematyczny, wydawany jako Organ Towarzystwa im. św. Jana Kantego, wychodzący 4 razy do roku. Nie odegrał on jednak większego znaczenia, gdyż ukazało się zaledwie pięć numerów pisma, pierwszy w roku 1924, cztery w 1925 roku i prawdopodobnie kilka w roku 1926. Funkcję redaktora pełnił ks. Józef Gawlina, a od 4 numeru ks. Stanisław Maśliński²⁶. Artykuły drukowane w tym dodatku przedstawiały kwestie związane

²⁵ Od 1937 r. *Front Katolicki* stał się ulotką tygodniową, zajmującą się sprawami bezbożnictwa i komunizmu, którą rozprowadzano także niezależnie od *Gościa Niedzielnego*.

²⁶ W latach 1924-1936 pełnił on funkcję rektora Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, był też członkiem komisji egzaminacyjnej katechetów oraz prezesem Zakładu Misyjnego Duchownych.

z „budzeniem w rodzinach powołania do życia kapłańskiego”²⁷. Objętość okólnika liczyła 4 strony formatu „Gościa Niedzielnego”.

Autorami artykułów byli z reguły redaktorzy tygodnika macierzystego, zamieszczano także teksty anonimowe. W numerze 2 ks. Gawlina przedstawił kwestię Eucharystia, kościoły i kapłani natomiast nr 3 i 4 zawiera artykuł ks. Maślińskiego Znak, któremu się sprzeciwiają, w którym starał się przedstawić wszelkie argumenty przemawiające za bezżennością księży. Przybliżono również sylwetkę patrona stowarzyszenia – św. Jana Kantego (nr 5). Ten sam numer zawierała relacje z odwiedzin biskupa w seminarium, relację z działalności seminarium przedstawiono w numerze 4, czytelnicy mogli zapoznać się z obrzędami święceń kapłańskich.

Na ostatniej stronie drukowano informacje dla członków Towarzystwa im. św. Jana Kantego. Dodatek posiadał odrębną numerację stron w każdym numerze, oprócz tego wliczano je jeszcze w paginację całego „Gościa Niedzielnego”. W winiecie (od 4 numeru) umieszczono ilustrację kielicha mszalnego oraz biskupa udzielającego święceń kapłańskich. Krótki okres ukazywania się pisma można tłumaczyć przeznaczeniem dla ściśle określonego odbiorcy oraz niewielkim zainteresowaniem tą problematyką ze strony czytelników.

7. „Apostoł Trzeźwości”

Ruch trzeźwościowy na Śląsku zajmował poczesne miejsce. Kolejny dodatek tematyczny ukazujący się od 1 maja 1927 roku jako miesięcznik poświęcony był temu zagadnieniu. Wydawany był przez Zarząd Diecezjalny Stowarzyszeń Abstynenckich. Redakcja pisma mieściła się w Katowicach przy ul. Damrota 8. Objętość pisma wynosiła 8 stron formatu 23 x 16 cm. W miesięczniku poruszano problemy wynikające z zagrożenia alkoholizmem, okólnik miał propagować trzeźwość wśród śląskich rodzin. Wiele miejsca poświęcano zagadnieniu pracy duszpasterskiej wśród rodzin borykających się z nałogiem. Przypominając tradycje ruchu trzeźwościowego na

²⁷ Olszar, Henryk ks. (2000). *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*. Katowice: Kuria Metropolitalna, s. 559.

Górnym Śląsku, wskazywano dobitnie na aktywność bractw kościelnych w Piekarach i ruchów wyrosłych po 1908 roku, od Zjazdu Księży Abstynentów w Tarnowskich Górach²⁸.

W artykule wstępnym redakcja wyjaśniała, że dodatek powstał w trosce o uświadomienie społeczeństwa w kwestii szkodliwości spożywania napojów alkoholowych. Nawoływano czytelników do włączenia się do walki ze zgubnym nałogiem. Jako główny środek w tej walce wymieniano oświatę, której narzędzie stanowi nowy dodatek – *Taką gazetkę skromną, lecz ludowi naszemu bardzo życzliwą ma być „Apostoł Trzeźwości”*²⁹. Artykuł wstępny był ukłonem w stronę ówczesnego wojewody Michała Grażyńskiego, wobec którego redakcja wyrażała wdzięczność za poparcie udzielone miesięcznikowi i prosiła o dalszą przychyłność³⁰. Zadaniem dodatku było czuwanie nad przestrzeganiem istniejących przepisów antyalkoholowych, wspieranie działalności towarzystw abstynenckich poprzez zamieszczanie na łamach pisma sprawozdań z działalności tychże instytucji. Redakcja w swoich planach zakładała usamodzielnienie się dodatku. Zwracano się do czytelników z apelem o aktywne włączenie się w redagowanie pisma poprzez dostarczanie własnych materiałów.

Szata graficzna pisma nie wyróżniała się i była raczej pospolita, objętość wynosiła 8 stron o numeracji ciągłej w obrębie roku. Dodatek posiadał stałe działy: „Sprawy Związkowe”, „Sprawy Okręgowe”, „Sprawy Kółek Abstynenckich” [dodano później „na Śląsku”], „Sprawy Diecezjalne”. Zamieszczano w nich sprawozdania z działalności organizacji abstynenckich w poszczególnych miastach diecezji oraz informowano o spotkaniach. Na ostatniej stronie, w rubryce „Od redakcji” zamieszczano listy czytelników wraz z odpowiedziami redakcyjnymi. Czasami w piśmie drukowano wypowiedzi wybitnych osobistości związane ze spożywaniem alkoholu np.: „Alkohol nie wzmacnia nigdy, przytłumia tylko uczucie zmęczenia” – prof. dr Bunge z Bazylei (1927 nr 1). Zamieszczane artykuły w przeważającej większości były anonimowe, czasami pojawia-

²⁸ 75 lat „Gościa Niedzielnego” (1998). [Red. J.W. Brzoza]. Katowice: Kuria Metropolitalna, s.16.

²⁹ *Apostoł Trzeźwości* nr 1, s.1.

³⁰ Tamże, s.1.

ło się nazwisko ks. Jana Kapicy wypowiadającego się na temat zagrożenia jakie niesie z sobą nadmierne spożywanie alkoholu.

Wydawanie dodatku poświęconego kwestii przeciwdziałania alkoholizmowi było wyrazem troski redakcji „Gościa Niedzielnego” o zachowanie etosu śląskiej rodziny, borykającej się wówczas z wieloma trudnymi problemami. Nie wiadomo dokładnie jak długo ukazywał się dodatek. W poszukiwaniach udało się dotrzeć tylko do 5 pierwszych numerów, prawdopodobnie więcej się nie ukazało³¹.

8. „Wiadomości Parafialne” [Mysłowickie]³²

Był to dodatek parafialny do „Gościa Niedzielnego”, tygodnik ukazujący się w Mysłowicach. Wydawcą dodatku był Katolicki Urząd Parafialny w Mysłowicach, założycielem piastującym funkcję redaktora był ks. Teofil Bromboszcz, a redaktorem odpowiedzialnym był Piotr Mądry. Dodatek ukazywał się od 7 kwietnia 1929 roku do 1941 roku. Objętość okólnika wynosiła od 1-2 stron formatu 31,5 x 23 cm, drukowany był w języku polskim i niemieckim, a od 1940 roku wyłącznie niemieckim. W tygodniku poruszano problematykę porządku nabożeństw, drukowano artykuły okolicznościowe, duszpasterskie, tygodniową kronikę parafii³³.

9. „Caritas”

Na życzenie dyrektora organizacji charytatywnej „Caritas” wprowadzono jednostronny dodatek³⁴, który nie stanowił odrębnej całości. Pierwszy jego numer ukazał się dnia 7 grudnia 1930 roku wraz z 49

³¹ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918- 1944* udziela informacji, że dodatek ukazywał się tylko w roku 1927 i ukazało się 5 numerów.

³² *Bibliografia katolickich...* wymienia tylko *Wiadomości Mysłowickie* tymczasem *Gość Niedzielny* 1931 nr 5, s. 6 informował o tym, że rozpoczął wydawać *Wiadomości Parafialne*, w których cotygodniowo będą podawane informacje z życia religijnego danej parafii. Wiadomo jest, że dodatki takie wydawano dla parafii N.M.P. w Katowicach – ks. Emil Szramek, św. Antoniego w Siemianowicach – ks. Szolc. Oprócz tego dodatki parafialne posiadały parafie: Hajduki Wielkie, Świętochłowice, Piekary, Chorzów. Natomiast Wiesław Mysłek wymienia jeszcze następujące parafie, w których wydawano dodatek: św. Piotra i Pawła w Katowicach, św. Antoniego w Siemianowicach, parafie Dąbrówka Mała i Szarlej. Zob. Mysłek, Wiesław (1966). *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939 (zarys historyczny)*. Warszawa: Książka i Wiedza, s. 241.

³³ *Bibliografia katolickich...*, s. 327.

³⁴ Dodatek zamieszczony w 23 numerze *Gościa Niedzielnego* liczył 2 s.

numerem „Gościa Niedzielnego” i z podtytułem: *dodatek miesięczny akcji charytatywnej „Caritasu” i Towarzystw św. Wincentego*. Dodatek miał na celu przybliżenie czytelnikom działalności akcji charytatywnej w diecezji śląskiej oraz zachęcenie czytelników do czynnego włączenia się w pomoc potrzebującym. Według przeprowadzonej analizy dodatek prawdopodobnie ukazywał się tylko od 1930 do 1932 roku.

10. „Dla kobiet”

Wśród dodatków „Gościa Niedzielnego” znalazło się również miejsce poświęcone sprawom kobiet, którego wydawanie rozpoczęto w 1939 roku. Nie pełnił on roli dodatku samodzielnego, świadczy o tym chociażby brak odrębnej numeracji stron oraz podawania numerów dodatku, co raczej skłaniałoby do potraktowania go w kategoriach działu, jednakże w literaturze przedmiotu poradnik dla kobiet zakwalifikowano, raczej pochopnie jako dodatek³⁵. Posiadał on swoje rubryki: *Rady Pani Klary* – praktyczne porady dotyczące gospodarstwa domowego, urządzania mieszkania; *Przy kuchni* – gdzie drukowano przepisy kulinarne; *Coś dla zdrowia* – tutaj zamieszczano wskazówki dotyczące pielęgnacji urody oraz domowych sposobów leczenia. Dodatek liczył 2 strony, pierwsza z nich poświęcona była modzie, często zamieszczano wykroje ubrań, poruszano także problematykę wychowania dzieci oraz sprawy małżeństwa.

11. Inne dodatki

Na łamach „Gościa Niedzielnego” pojawiał się także „Bezpłatny dodatek radiowy”, będący skrótem odczytu radiowego dla rolników, nadawanego przez radio warszawskie. Dwustronicowe pismo pojawiało się co trzy tygodnie, choć nieregularnie, zamieszczano w nim praktyczne wskazówki dotyczące uprawy ziemi i hodowli zwierząt np. przedstawiono jak należy czyścić i przygotowywać ziarno do siewu oraz jak walczyć ze szkodnikami roślin. Były one opatrzone wieloma rysunkami oraz szczegółowymi wskazówkami.

W publikacjach wśród dodatków wymienia się również pismo redagowane w języku niemieckim „Der Sonntagsbote”, przeznaczone dla czytelników narodowości niemieckiej zamieszkujących teren

³⁵ Zob. 75 lat „Gościa...”, s. 15 oraz Olszar, Henryk ks. (2000). *Duchowieństwo...*, s. 598.

Górnego Śląska. Tygodnik wydawano w latach 1925-1941 z inicjatywy ks. Augusta Hlonda. Należy stwierdzić, że było to jednak odrębne czasopismo wydawane niezależnie od „Gościa Niedzielnego” dlatego nie zostanie ono szerzej omówione.

W okresie międzywojennym liczba dodatków pojawiających się w tygodniku „Gość Niedzielny” była stosunkowo wysoka. Redakcja starała się w ten sposób wyjść naprzeciw oczekiwaniom czytelników, zainteresowanym określoną problematyką. Niektóre z nich wychodziły krótko, największą popularnością cieszył się niewątpliwie „Mały Gość” ukazujący się nieprzerwanie od 1926 roku aż do wybuchu II wojny światowej. Istnienie dodatków przyczyniło się do wzrostu nakładu tygodnika. Dzięki temu pismo cieszyło się coraz większą popularnością.

Powstanie dodatków przyczyniło się w znacznym stopniu do zwiększenia zainteresowania „Gościem Niedzielnym”, który zgodnie z zamysłem redakcji miał trafić do jak najszerszego kręgu odbiorców. Trudno jest dzisiaj stwierdzić jakimi motywami kierowali się nabywcy tygodnika, jednakże z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że dodatki skierowane do szerokiego kręgu odbiorców odegrały w tym istotną rolę.